

วุฒิสิตธี จีระกมล และ ปฏัก สินทร์. 2562. “ดนตรีประกอบพิธีลงช่วง บ้านคอนสวรรค์ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ” ใน วารสารวิถีสังคมมนุษย์. ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน. หน้า 88-113.

ดนตรีประกอบพิธีลงช่วง บ้านคอนสวรรค์
อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ
Music in Long Khung Ceremony
in Khon Sawan Village, Khon Sawan District,
Chaiyaphom Province

วุฒิสิตธิ์ จีระกมล¹

Wutthisit Jeerakamon

ปฏัก สินทร²

Patuk Sinthorn

¹ อาจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

² อาจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องดนตรีประกอบพิธีลงช่วงบ้านคอนสวรรค์ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาขั้นตอนพิธีลงช่วงบ้านคอนสวรรค์ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ และ ศึกษาดนตรีประกอบพิธีลงช่วงบ้านคอนสวรรค์ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และ บุคคลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับพิธีลงช่วงบ้านคอนสวรรค์ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ด้วยวิธีการสังเกต และการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายที่กำหนดและนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณานวเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ในด้านพิธีลงช่วงเป็นการมาชุมนุมกันของเหล่าบริวารผีฟ้าหรือ ลูกศิษย์ ซึ่งจัด ในช่วงเดือน 3 ขึ้น 15 ค่ำ โดยแบ่งออกเป็น 3 วัน วันแรก เรียกว่ามื่อห่อข้าวต้ม หรือ เรียกอีกอย่างว่าวันจัดเตรียมงาน ก็จะมีการเตรียมสถานที่เพื่อใช้ในการลงช่วง วันที่สอง เป็นวันในการจัดงานพิธีลงช่วง จะเริ่มพิธีตั้งแต่เช้า ขั้นตอนในการเริ่มพิธีจะเริ่มจากการวางคำหมาก และ เครื่องคายสำหรับใช้ในการทำพิธี ถ้าให้ครุฑัญเชิญดวงวิญญาณของพ่อศรีสะเหลา การไถ่ถามถึงลูกศิษย์ และ รับเครื่องสมมาจากลูกศิษย์ หลังจากนั้นก็จะทำการพ่อนรำเพื่อทำการเปิดช่วง มีการพักเป็นช่วงๆ ไปจนถึงตอนกลางคืน วันที่สาม จะเริ่มตั้งแต่เช้ามืด จะเป็นพิธีหยาบพาข้าว ในการหยาบพานี้จะมีเฉพาะบริวารผู้ติดตามของผีฟ้า และ คนทรงอารักษ์บ้าน ก็เป็นการเสร็จพิธีกรรมลงช่วง

ในด้านดนตรีประกอบพิธีลงช่วงบ้านคอนสวรรค์ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ เครื่องดนตรีในการลงช่วง คือ แคนแปด ระบบเสียง ของแคนแปดมีเสียงทั้งหมด 16 เสียง คือ ลา (A) ที (B) โด (C) เร (D) มี (E) ฟา (F) ซอล (G) ซอล (G) ลา (A) ที (B) โด (C) เร (D) มี (E) ฟา (F) ซอล (G) และ ลา (A) มีเสียงซ้ำกัน คือ เสียง G (ซอล) ลายแคนในพิธีลงช่วงมี 3 ลาย ได้แก่ ลายลง ใช้ก่อนที่จะมีการตั้งคาย เป็นการเป่าแคนคลอไปกับเสียงร้องของหมอลำผีฟ้า ก่อนจะเริ่มการเข้าทรง ลายลำ เป็นลายที่ผีฟ้าเข้าทรงแล้ว มีการลำ กับเหล่าบริวาร หรือ ผู้ที่เข้ามาร่วมงาน ลายนกแขวบินเงิน เป็นลายที่ผีฟ้าใช้ในการพ่อนรำเหล่าบริวารทุกคนลุกขึ้นพ่อนรำรอบช่วง ทั้ง 3 ลาย อยู่ในบันไดเสียง เอไมเนอร์ (Am) ลายลง และ ลายลำ อยู่ในจังหวะช้า ยกเว้นลายนกแขวบินเงินอยู่ในเป็นจังหวะเร็ว ในเพลงจะมีเสียง ลา (A) เป็นเสียงคลอประสานกับทำนองหลัก เรียกว่า เสียงโดรน (Done) คีตลักษณ์ของบทเพลงนี้มีลักษณะทำนองสั้นๆ ทำนองเดียว บรรเลงซ้ำๆ มีความแตกต่างกันในบางช่วง กลอนลำที่ใช้มีลักษณะ การลำสลับกับการพูด คำกลอนมีทั้งที่สัมผัสสระ และ ไม่สัมผัส

สระ ไม่เน้นความไพเราะ แต่เน้นเนื้อหา จังหวะในการร้องไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับการลำของ
ผีฟ้า

คำสำคัญ : ผีฟ้า, หมอลำ, พิธีกรรมอีสาน

Abstract

The title of this study is music in Long Khung ceremony in Khon Sawan village, Khon Sawan district, Chaiyaphom province. It is a qualitative study and the objectives of this study were to study the procedure in Long Khung ceremony and to study music in Long Khung ceremony at Khon Sawan village. The data were collected from fieldwork include; interview and observation in knowledge person, performer and other person that relate with the ceremony. All data was analyze follow the objectives and research description by descriptive analysis method.

The results of research were founded; 1) Long Khung is mean the gathering of Phi Fah (local spirit) attendants. The ceremony will do on a full moon of third month in every year. The ceremony does in 3 day; the first day call Ho Khao Tom period or preparing day that the day which villager prepare all needed for ceremony. The second day is the ceremony day that start in morning, the first step start from offer some areca and betel or the thing for using in ceremony next local dancing for spirit worship that the spirit name Srisalao after that the spirit medium converse with his attendants and receive the offering from attendants finally all people are dancing for open ceremony. They dance and recess in sometimes until night of the day. The last days, the ceremony begins in early morning that has open food set ceremony. This ceremony is the final of Long Khung ceremony and exclusive for attendant and medium.

Music in Long Khung ceremony, they use Kean Pad for instrument. The sound system of Kean Pad has 16 notes include A, B, C, D, E, F, G, G,

A, B, C, D, E, F, G and A which has the same note is G. Lai Kean (Kean song) in Long Khung ceremony has 3 song include Lai Long are play before they giving some areca and betel. The song play with the medium singing and play before the medium communicate with the spirit. Lai Lum was play when the spirit possessed the medium when Kean plays this song all people in ceremony will dance. Noksangseawbincern is a kean song that all people in ceremony use dance around the place. Lai Long and Lai Lum have slowly rhythm but Lai Noksangseawbincern is fast pace. In the song has note A is a harmonious sound with the main melody call Done sound. Sound form only a short melody play repeatedly. The lyric is sing and speak assonance or not because they not focus in melodiousness but focus in context. Song rhythm nonfinite depends on the medium.

Keywords : Phi Fah, Mor Lum, Isan Ceremony

1. บทนำ

หมอลำ คือ ผู้ดำรงบทบาทสำคัญในการขับร้อง และทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ อย่างเป็นท่วงทำนองให้กับผู้ชม โดยใช้การลำ ซึ่งหมายถึงการขับร้อง การเปล่งเสียง หรือถ้อยคำให้เป็นท่วงทำนองต่างๆ ตามกลอนลำ ซึ่งเป็นบทร้องที่ถูกประพันธ์ขึ้นในลักษณะบทร้อยกรอง ไม่มีจังหวะตายตัวใช้สำหรับลำให้กับผู้ฟังได้รับรู้ถึงเนื้อความต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน นิทานชาดก คติสอนใจ คุณธรรม จริยธรรม จาริต ประเพณี ค่านิยม รวมถึงความเชื่อต่างๆ ของผู้คนในท้องถิ่น กลอนลำมีทั้งบทร้องที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่โบราณ ประพันธ์ขึ้นใหม่ และกลอนสดที่หมอลำใช้ปฏิภาณกวีแต่งขึ้นระหว่างลำ แสดงประกอบคลอไปกับเสียงแคน โดยมีหมอแคน ศิลปินผู้มีความชำนาญเป่าแคนในลักษณะ คลอ เกล้า ขัด ให้เข้ากับการลำและลำดับขั้นตอนต่างๆ ของการแสดงหมอลำได้เป็นอย่างดี (บุษกร บิณฑสันต์ และ ชำคม พรประสิทธิ์, 2553)

คำว่า หมอ ในภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง ผู้รู้ หรือ ผู้เชี่ยวชาญระดับมืออาชีพ ในการใช้หรือ การประกอบวิชาชีพอิสระใดสาขาหนึ่ง เช่น หมอโหร หรือ หมอมอ หมายถึงผู้เชี่ยวชาญในการทำนายโชคชะตา หมอยา หมายถึงผู้ชำนาญใช้ยา หมอแคน หมายถึง

ผู้ชำนาญในการเป่าแคน ดังนั้นหมอลำ ก็หมายถึง ผู้ชำนาญในการลำ คำว่า ลำ มีที่รสนิฐานไว้หลายนัย เช่น นัยที่ 1 สันนิฐานว่าลำ เป็นคำลักษณะนามหมายถึงสิ่งที่ยาว เช่น ลำพลั่ว ลำตาล ลำไผ่ รวมถึงวรรณกรรมอีสานที่เป็นเรื่องยาว ก็เรียกว่าลำ ด้วย เช่น ลำการะเกด ลำจำปาสีตัน ลำคิลิพย์ เป็นต้น นัยที่ 2 สันนิฐานว่า มาจากการจารหรือการเขียนหนังสือในสมัยโบราณ นิยมจารลงบนผิวไม้ไผ่ หรือลำไผ่ ฉะนั้นหนังสือผูก หรือหนังสือโบราณเหล่านี้จึงใช้ลักษณะนามว่าลำ ผู้อ่านที่สามารถท่องจำได้จนนำไปเล่าเป็นนิทานให้คนอื่นได้ฟัง ผู้ที่มีความชำนาญในการจดจำเรื่องราวบทกลอนในหนังสือโบราณเหล่านี้ ก็จะได้สมญานาม ว่า หมอลำ และยังมีสมมุติฐานเกี่ยวกับคำว่า ลำ จากข้อมูลอื่น ประกอบดังนี้ หากพิจารณาหลักฐานการใช้คำว่า ลำ ของคนไทยท้องถิ่นอื่นๆ ก็ยังพบข้อมูลดังต่อไปนี้ ชาวไทยถิ่นเหนือ เรียกการขับลำนำนี้ว่า ขับ เช่น ขับซอ หมายถึงการร้องที่ใช้ซอเป็นเครื่องดนตรีประกอบ ซึ่งตรงกับที่ชาวสุรินทร์ในภาคอีสาน เรียกว่า จเรียงตรัว ต่อมาชาวไทยถิ่นเหนือ ตัดคำว่า ขับ ออก เหลือแต่คำว่า ซอ และกลายจากความหมายเดิม คือคำว่า ซอ หมายถึงการขับร้อง เช่น ซอจันทก ซอล่องน่าน สำหรับชาวเหนือ (เจริญชัยชนไพโรจน์, 2558)

เพลงหมอลำ มีเนื้อร้องตามโอกาสของงาน และพัฒนาเป็นอาชีพรับจ้างตามลักษณะของงาน เป็นเพลงพื้นบ้านที่ได้รับความนิยม และรู้จักกันอย่างแพร่หลายในวัฒนธรรมกลุ่มนี้ เพลงหมอลำแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1. หมอลำที่แสดงเพื่อความบันเทิง เช่น หมอลำกลอน และ หมอลำเรื่องหมอลำกลอน เป็นการลำ (คือการขับร้องโดยใช้แคนเป่าประกอบ) ได้กลอนสดกัน มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หมอลำประชัน มरผู้ลำ 2 คน อาจเป็นชายล้วน หรือ ชายหญิง ได้ต่อกัน เนื้อหาจะกล่าวถึงวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ นิทานพื้นบ้านเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบคือ แคน หมอลำเรื่องเป็นหมอลำที่จะลำเป็นเรื่องราว เรื่องที่ใช้แสดงมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน เช่น เรื่องท้าวทักดา นางแดงอ่อน จำปาสีตัน 2. หมอลำที่แสดงในพิธีกรรม ผีฟ้า เป็นการลำที่มีจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ รักษาคนป่วย และพยากรณ์ดินฟ้าอากาศ ทำนองลำเป็นจังหวะสั้นบ้างยาวบ้าง เครื่องดนตรีที่ใช้มี แคน และ กลอง เนื้อหากลอนลำเป็นการกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์บอกวิธีรักษาให้กับผู้ป่วย มีผู้ลำเพียงคนเดียว มีบิรวารเป็นผู้พ้อนรำ ลีลาการพ้อนรำมีเป็นแบบแผนแน่นอน (จตุพร ศิริสัมพันธ์ (2553)

ประเพณีการทรงเจ้าเข้าผี ที่เรียกว่าผีฟ้า เพราะเชื่อว่า ผีฟ้า คือเทพเจ้าอันศักดิ์สิทธิ์ ที่คุ้มครองปกป้องรักษาโรคภัยไข้เจ็บมิให้เกิดขึ้นได้ จึงมีประเพณีการลงผีฟ้า ก็คือพิธี

ก็อัญเชิญผีฟ้าหรือเทวดาเข้ามาสิงร่างของผู้เข้าทรง และเมื่อเข้าทรงแล้ว เทวดาที่อยู่ในร่างของผู้เข้าทรง (ส่วนมากเป็นผู้หญิง) ก็จะร่ายรำสนุกสนานเบิกบานโดยมรมเสียงแคนเป็นเครื่องดนตรีประกอบการขับร้องร่ายรำของเทวดาตั้งแต่ตอนเย็นของวันเริ่มต้นจนกระทั่งตลอดคืนจนถึงสว่าง ของวันรุ่งขึ้น เทวดาหรือผีฟ้าเหล่านั้นจึงจะลาโรง หรือออกจากร่างของผู้เข้าทรง (บุญเลิศ จันทร, 2531)

หมู่บ้านคอนสวรรค์ ตำบลคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ มีพิธีกรรมที่สืบทอดกันมานานเรียกว่าพิธีลงช่วง ในอดีตจะมีผู้ทำพิธีลงช่วงอยู่หลายคน แต่ในปัจจุบันเหลืออยู่เพียงคนเดียว คือ นางอำพร พันทอง โดยจะทำพิธีในช่วงเดือนสามของทุกปี ซึ่งถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญในชุมชนที่ยังยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาดนตรีประกอบพิธีลงช่วงบ้านคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ และ เผยแพร่ให้แก่ผู้ที่สนใจต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาขั้นตอนพิธีลงช่วงบ้านคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ
2. ศึกษาดนตรีประกอบพิธีลงช่วงบ้านคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

3. ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตการศึกษาวิจัยออกเป็น ดังนี้

1. ด้านเนื้อหา ศึกษาเฉพาะขั้นตอนและดนตรีที่ใช้ในพิธีกรรมลำผีฟ้าของหมอลำอำพร พันทอง หมู่บ้านคอนสวรรค์ ตำบลคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ
2. ด้านพื้นที่ การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกลงพื้นที่ภาคสนามที่ หมู่บ้านคอนสวรรค์ ตำบลคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

4. วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องดนตรีประกอบพิธีลงช่วงบ้านคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ ใช้แนวคิดและทฤษฎีรวบรวมข้อมูล ใช้การศึกษาจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย บทความ และการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยการสังเกต และการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์

4.1 ผู้ให้ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาผู้เกี่ยวข้องกับดนตรีประกอบพิธีลงช่วงบ้านคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ในพื้นที่บ้านคอนสวรรค์ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลประกอบไปด้วย

1. กลุ่มผู้รู้ ที่มีความรู้เกี่ยวกับวง พิธีลงช่วง หรือ ผู้นำชุมชน เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับ ขั้นตอนพิธีลงช่วง ดนตรีที่ใช้ในพิธีลงช่วง และบทบาทหน้าที่ ของพิธีลงช่วงในชุมชน จำนวน 6 คน
2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ เป็นกลุ่มนักดนตรี และ ผีฟ้า ประกอบพิธีลงช่วงบ้านคอนสวรรค์ เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องดนตรี การบรรเลง และ กลอนลำ ที่ใช้ในพิธีลงช่วง จำนวน 2 คน
3. กลุ่มบุคคลทั่วไป เป็นกลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านคอนสวรรค์ ตำบลคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ผู้มีประสบการณ์ ที่ร่วมในพิธีลงช่วง หมู่บ้านคอนสวรรค์ จำนวน 8 คน

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อใช้สังเกต การบรรเลง ดนตรีประกอบพิธีลงช่วงบ้านคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ
2. แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อใช้สังเกต ขั้นตอนพิธีลงช่วงด้วยวิธีการดังต่อไปนี้ การจดบันทึก การบันทึกภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และการบันทึกเสียง
3. แบบสัมภาษณ์ ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่มคือ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มประชาชนทั่วไป มี 2 แบบ คือ

3.1 แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์ที่กำหนดประเด็นไว้อย่างชัดเจน เพื่อจัดหมวดหมู่ของข้อมูลก่อนนำมาวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลส่วนตัว ชื่อนามสกุล เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ ที่อยู่ บริบททั่วไป บทบาทของพิธีลงช่วงในชุมชน

3.2 แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย ตรงตามวัตถุประสงค์งานวิจัย ได้แก่ ขั้นตอนประกอบพิธีลงช่วง เครื่องดนตรีที่ใช้ วิธีการบรรเลง และ กลอนลำ

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัย ใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการลงพื้นที่ภาคสนาม ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ พิธีกรรมผีฟ้า พิธีลงช่วง และดนตรีอีสาน เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐาน ประวัติความเป็นมา และ วัฒนธรรมอีสาน
2. ลงพื้นที่ภาคสนาม บ้านคอนสวรรค์ เก็บข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนและดนตรีประกอบพิธีลงช่วง บ้านคอนสวรรค์ และ เก็บข้อมูลเกี่ยวกับบทเพลง
3. ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และประชาชนทั่วไปเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อ นามสกุล เพศ อายุ อาชีพ ที่อยู่ บทบาทหน้าที่ในชุมชน
4. ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างกับกลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับ โดยรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมา ขั้นตอนในพิธีลงช่วง เครื่องดนตรี การบรรเลง และ กลอนลำ
5. ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในการเป็นผู้เข้าร่วมในพิธีลงช่วง และ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ในการบรรเลงดนตรีในพิธีลงช่วง

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลการวิจัย เพื่อนำมาหาข้อสรุป โดยใช้การวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้คือ

1. นำข้อมูลจากการค้นคว้าและรวบรวมจากเอกสารสิ่งพิมพ์ งานวิจัยและตำราวิชาการต่างๆ มาจัดเรียงลำดับตามความสำคัญของเนื้อหา
2. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ และข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์ตรงมาจัดเรียงเรียงความสำคัญให้ตรงตามเนื้อหา
3. ถอดข้อมูลจากเทปบันทึกเสียง และบันทึกภาพ แล้วบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร
4. ในส่วนของดนตรี ฟังและถอดเสียงเพลงจากเทป ออกมาเป็นโน้ตดนตรีสากล
5. ศึกษาเปรียบเทียบจากเอกสาร รายงานการวิจัย ตำราและหนังสือต่างๆ ทางวิชาการ รวมทั้งวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์
6. นำข้อมูลที่ได้นำมา ปรับปรุง เรียบเรียงเนื้อหาให้ถูกต้องอย่างเป็นระบบ เผยแพร่ต่อผู้ที่สนใจ

5. ผลการศึกษา

5.1 ศึกษาขั้นตอนพิธีลงช่วงบ้านคอนสวรรค์ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

พิธีลงช่วง หมายถึง การมาชุมนุมกันของเหล่าบริวารผีฟ้า คือ ผู้ที่เคยรักษา มากับผีฟ้า หรือ ลูกศิษย์ มาบวงสรวงไหว้ครู เคารพบูชาผีฟ้า เพื่อความเป็นสิริมงคล โดยผู้ที่เป็นผีฟ้า หรือ เฒ่าจ้ำ คือ นางอำพรวน พันทอง ซึ่งได้รับความนับถือในหมู่บ้าน คอนสวรรค์ โดยได้รับการสืบทอดผีฟ้าต่อจากแม่ซู่ แต่งพงษ์ ซึ่งเป็นย่า โดยเริ่มจาก นางอำพรวน พันทอง มีอาการป่วยหมอวินิจฉัยโรคไม่ได้ ญาติได้ไปดูดวงกับหมอดู ได้ทำนายว่าถ้ารับสืบทอดผีฟ้าแล้วจะหายป่วย นางอำพรวน พันทอง จึงตัดสินใจที่จะ สืบทอดผีฟ้า หลังจากนั้นอาการป่วยก็หายไป นางอำพรจึงได้รับสืบทอดผีฟ้าตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา

ภาพประกอบที่ 1 ผีฟ้า นางอำพรวน พันทอง

พิธีลงช่วงจะจัดขึ้น ในช่วงเดือน 3 ขึ้น 15 ค่ำ ของทุกปี คนป่วยที่เคยได้รับการรักษาจากผีฟ้าก็จะต้องมาร่วมพิธีทุกคน ถ้าในกรณีที่คนป่วยมาเองไม่ได้นั้น ก็จะให้ลูกหลานมาแทน พิธีกลางช่วงของบ้านคอนสวรรค์ตำบลคอนสวรรค์ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ จะแบ่งออกเป็น 3 วัน โดยจะมีขั้นตอนในพิธีกรรมดังต่อไปนี้

5.1.1 วันแรก เรียกว่ามือห่อข้าวต้ม หรือ เรียกอีกอย่างว่าวันจัดเตรียมงาน ก็จะมีการเตรียมสถานที่เพื่อใช้เป็นบริเวณสำหรับการทำพิธีเข้าทรง และ ฟ้อน ลูกศิษย์ หรือ เหล่าบริวารที่อยู่ในหมู่บ้านจะมาช่วยกันจัดเตรียมอาหารพร้อมทั้งสร้างปะรำพิธี

ขนาดกว้างยาวประมาณ 5×10 เมตร ยกขึ้นจากพื้น ประมาณ 1 เมตร สำหรับวางเครื่องคายน ของสังเวญบูชาต่างๆ ส่วนพื้นที่เหลือใช้เสื่อปูโดยทั่ว เพื่อใช้เป็นที่สำหรับนั่งในพิธี และร่วมกันพ้อนในระหว่างทำพิธี ประรำพิธีนี้จะต้องประดับประดาด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย และดอกไม้ที่สวยงาม

ภาพประกอบที่ 2 การเตรียมอาหาร ในพิธีลงช่วง

5.1.2 วันที่สอง เป็นวันในการจัดงานพิธีลงช่วง จะเริ่มพิธีตั้งแต่เช้า ขั้นตอนแรกในการเริ่มพิธีจะเริ่มจากการวางคำหมาก เพื่อเป็นการบอกเหล่าเจ้าที่ เทพารักษ์ที่สิงสถิตในบริเวณนั้น ไม่ให้มาปิดบังหรือรบกวนการทำพิธีกรรม โดยใช้ หมากภู 1 คำ และเหล้า 1 แก้ว หลังจากนั้นก็เตรียมเครื่องคายนสำหรับใช้ในการการทำพิธีของผีฟ้า เพื่อจะเชิญเจ้าพ่อศรีสะเหลา (ดวงวิญญาณเจ้าที่) โดยจะมีเครื่องคายน ได้แก่ บายศรี กล้วย 2 หวี มะพร้าว 2 ลูก หมอน 2 ลูก ผ้าขึ้น 1 ผืน ผ้าขาว 1 วา เหล้าขาว 1 ขวด หมากพลู หนึ่งหมู ไข่ต้ม ข้าวสาร ข้าวเหนียว ดอกไม้ เทียน กระจก หวี แป้ง และ ขนมหวาน เป็นต้น

ภาพประกอบที่ 3 การเตรียมคำหมาก และ เครื่องคายน ในพิธีลงช่วง

5.1.3 ขั้นตอนต่อมาในการทำพิธีผีฟ้าจะนั่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก แล้วทำการไหว้ทิศทั้ง 4 ทิศ จากนั้นก็เริ่มเป่าแคนลายลง เพื่อให้กมอลำผีฟ้าลำไหว้ครู อัญเชิญดวงวิญญาณของพ่อศรีสะเหลา และ เชิญดวงวิญญาณบรรพบุรุษผีรักษาประจำ แต่ละวงศ์ตระกูลมาเข้าทรง เมื่ออัญเชิญดวงวิญญาณของพ่อศรีสะเหลามาเข้าทรงแล้ว หมอแคนก็จะเริ่มเป่าลายลำ ผีฟ้าก็จะมีการลำ สลับกับการพูดคุยกับลูกศิษย์ หรือ ผู้ที่มาร่วมงานในเรื่องต่างๆ ได้แก่ ถามข่าวคราวเรื่องความเป็นอยู่ หรือ ปัญหาสุขภาพ บางคนอาจถ้าไม่สบาย ก็จะแต่งกายเพื่อมาทำการรักษาในพิธี โดยในระหว่างที่ผีฟ้าพูด หมอแคน หรือ หมอม้า ก็จะหยุดเป่าแคน เพื่อเปิดโอกาสให้ลูกศิษย์และผู้ที่มีมาร่วมงาน ได้พูดคุยพร้อมทั้ง มอบเครื่องสมมาให้แก่ผีฟ้า เช่น ดอกไม้ เทียน และ สิ่งของต่างๆ ไปร่วมบูชา เป็นต้น

ภาพประกอบที่ 4 การรับเครื่องสมมาจากลูกศิษย์ที่เคยได้รับการรักษา

5.1.4 หลังจากผีฟ้ารับเครื่องสมมาและพูดคุยกับเหล่าลูกศิษย์และผู้ที่มีมาร่วมในพิธีลงช่วงแล้ว ผีฟ้าซึ่งในขณะนั้นมีดวงวิญญาณเจ้าพ่อศรีสะเหลาเข้าทรงอยู่ก็จะทำการพ้อนเพื่อ เปิดช่วง โดยหมอแคนจะเป่าลายนกแซวบินเซิน ซึ่งเป็นลายแคนที่มีจังหวะเร็ว เหล่าลูกศิษย์และคนที่มาร่วมงานก็จะร่วมพ้อนกับผีฟ้า การพ้อนเป็นไปอย่างอิสระไม่มีทำทางกำหนด การพ้อนในพิธีลงช่วงเป็นการแสดงถึงความศรัทธาที่มีให้กับผีฟ้า เมื่อต้องการให้การพ้อนมีความสุขมากขึ้นก็จะมีการ “แลนม้า” คือ การที่หมอแคนเป่าแคนในจังหวะที่เร็วขึ้นเพื่อให้คนที่มาร่วมในพิธีลงช่วงได้มีการพ้อนเร็วขึ้น ซึ่งในการเป่าแคนลายนกแซวบินเซิน ก็มีการพักเป็นช่วงๆ เพราะในพิธีลงช่วง มีหมอแคนเพียงคนเดียวจึง

ต้องมีการพักเหนื่อยให้กับหมอแคน เมื่อหายเหนื่อยแล้วก็เริ่มฟ้อนกันใหม่ เป็นแบบนี้ไปเรื่อยๆ จนถึงเวลากลางคืน ในระหว่างที่ลูกศิษย์หรือผู้ที่มาร่วมงานกำลังฟ้อนอยู่นั้น ผีฟ้าก็ต้องคอยรับเครื่องสมมา และ ผูกแขนให้กับเหล่าลูกศิษย์และผู้ที่มาร่วมงาน ที่มาช้าจนถึงเวลากลางคืนเช่น จึงจบพิธีกรรมลงช่วงในวันที่สอง

ภาพประกอบที่ 5 การฟ้อนรำเพื่อทำการเปิดช่วง

5.1.5 วันที่สาม พิธีกรรมลงช่วงจะเริ่มตั้งแต่เช้ามืด โดยในขั้นตอนนี้จะเรียกว่าพิธีหยาบพาข้าว ต้องเตรียมอาหาร และ เครื่องคายไว้ให้เรียบร้อย ผีฟ้าก็จะอัญเชิญเจ้าพ่อศรีสะเกเหลา ให้มาร่วมในพิธี ในการหยาบพานี้จะมีเฉพาะบริวารณผู้ติดตามของผีฟ้า และ คนทรงอารักษ์บ้าน การหยาบพานี้จะทำอยู่ 3 จุด ก็เป็นการเสร็จพิธีกรรมลงช่วง

ภาพประกอบที่ 6 พิธีลงช่วงในช่วงเช้าวันที่สาม

5.2 ศึกษาดนตรีประกอบพิธีลงช่วงบ้านคอนสวรรค์ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

5.2.1 เครื่องดนตรี

5.2.1.1 แคน

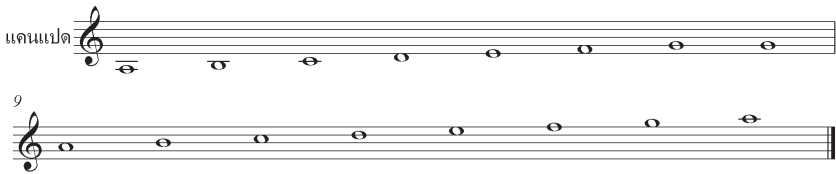
แคนเป็นเครื่องประเภทเครื่องเป่ามีหลายเสียง ทำจากไม้ซางหลายอัน เสียบลูกน้ำเต้าแห้ง พบหลักฐานเก่าสุตราว 3,000 ปีมาแล้ว ในยุคนาน (จีน) และเวียดนามหลักฐานทางโบราณคดีเกี่ยวกับแคนเก่าแก่ที่สุดอยู่ในยุคโลหะวัฒนธรรมด่งเซิน พบที่เมืองด่งเซิน ริมน้ำโขงมา จ. ถิ่นหัว เวียดนาม มีอายุประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว มีแคนทั้ง 2 รูปแบบ พบทั้งที่ทำด้วยสัมฤทธิ์ขนาดเล็ก (เป่าไม่ได้) และเป็นลวดลายบนขวานสัมฤทธิ์รูปคนกำลังเป่าแคน ที่คุนหมิงในยุคนาน ยังพบน้ำเต้าสัมฤทธิ์ซึ่งเป็นเต้าแคนชนิดแคน 5 แคน 6 และแคน 7 มีอายุไม่น้อยกว่า 2,500 ปีมาแล้ว (เจนจิรา เบญจพงศ์. 2555) เครื่องดนตรีที่ใช้ในพิธีลงช่วง คือ แคนแปด เป็นแคนใช้สำหรับเป่าเสียงคลอประสานกับเสียงการขับร้องเรียกว่า การลำ แคนแปดมีไม้กู่แคนหรือลูกแคน 8 คู่ หรือ 16 ลำ มีเสียงทั้งหมด 16 เสียง

ภาพประกอบที่ 7 แคนที่ใช้ในพิธีลงช่วง

5.2.1.2 ระบบเสียง

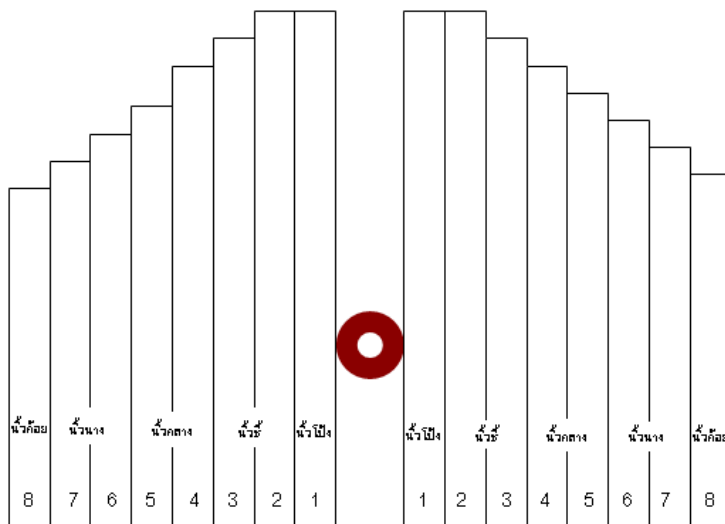
ระบบเสียงของแคนแปดมีเสียงทั้งหมด 16 เสียง แต่มีเสียงที่ซ้ำกัน คือ เสียง G (ซอล) สามารถการเรียงลำดับจากเสียงต่ำไปเสียงสูงในระบบเสียงของแคนแปด ได้ดังต่อไปนี้ ลา (A) ที (B) โด (C) เร (D) มี (E) ฟา (F) ซอล (G) ซอล (G) ลา (A) ที (B) โด (C) เร (D) มี (E) ฟา (F) ซอล (G) และ ลา (A)

ภาพประกอบที่ 8 ระดับเสียงของ แคนแปด

5.2.1.3 การจับแคน และการวางนิ้ว

การจับแคนใช้นิ้วชี้ซ้ายและชี้ขวา อุ้มเต้าแคนไว้ หันด้านรูปปากของเต้าแคนเข้าหาปากผู้เป่าแคน ใช้สันมือหนีบด้านล่างของเต้าแคน ปลายนิ้วมือโผล่ขึ้นเหนือเต้าแคน โดยให้ปลายนิ้วขยับไปมาได้ พับข้อศอกทั้ง 2 ข้าง เข้าหาลำตัวของผู้เล่น ตัวของแคนอยู่ในแนวตั้ง เบี่ยงปลายแคนออกไปทางซ้ายหรือขวา การเป่าแคนสามารถทำได้ทั้งการเป่าลมออกจากปาก หรือ การดูดลมเข้ามาในปาก โดยในระหว่างการเป่าลมหรือดูดลม จะใช้ปลายนิ้วปิดรูของแคนเพื่อให้เกิดเสียง นิ้วมือทั้งสองข้างจะต้องมีการเคลื่อนที่กดปิดหรือเปิดรูของลูกแคนแต่ละลูก นิ้วแต่ละนิ้วกดประจำเฉพาะลูกแคนที่กำหนด การใช้ นิ้วมือขวาและซ้ายในการเป่าแคนแปด มีวิธีการดังรูปภาพประกอบด้านล่างนี้

ภาพประกอบที่ 9 รูปแบบการวางนิ้ว
ที่มา : ปิยะพันธ์ แสนทวิสุข, 2549

5.2.2 ลายแคนในพิธีลงช่วง

ในพิธีลงข่วงบ้านคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ จะใช้ลายแคนประกอบกลารำของผีฟ้า จำนวน 3 ลาย ได้แก่

5.2.2.1 ลายลง ลายลงผี หรือ ลายน้อย ใช้ในช่วงก่อนที่จะมีการตั้งคีย์ เป็นการเป่าแคนคลอไปกับเสียงร้องกลอนลำของผีฟ้า ก่อนจะเริ่มการเข้าทรง อยู่ในบันไดเสียง เอไมเนอร์ (Am) ทำนองหลัก ของเพลง คือ เสียง เร (D) เสียง มี (E) และเสียง ซอล (G) มีทำนองที่ซ้ำบ่อย คือ เสียง เร (D) และ เสียง มี (E) มีการกระโดดข้ามเสียง ซอล (G) ในบางครั้ง จะมีลักษณะของของเสียงเบาแล้วค่อยๆ ดังขึ้น ในช่วงเริ่มต้นและช่วงจบของเพลง จังหวะที่ใช้ค่อนข้างช้า ส่วนจังหวะของแคนจะเปลี่ยนไปตา การประสานเสียง จะมีเสียง ลา (A) เป็นเสียงคลอประสานกับทำนองหลัก เรียกว่าเสียงยืน หรือ เสียงโดรน (Done) คีตลักษณ์ เป็นลักษณะทำนองสั้นๆ ทำนองเดียว บรรเลงซ้ำๆ กัน อาจมีความแตกต่างกันในบางช่วง

ลายลง

แคน 1

ภาพประกอบที่ 10 ภาพโน้ตเสียงแคนลายลง

5.2.2.2 ลายลำ เป็นลายที่ใช้ในตอนที่มีฟ้าเข้าทรงแล้ว จะมีการขับร้องหรือการลำ กับเหล่าบริวาร หรือ ผู้ที่เข้ามาร่วมงาน เพลงนี้อยู่ในบันไดเสียง เอ ไมเนอร์ (Am) ขึ้นต้นด้วยเสียงลา (A) และ เสียงเร (D) ทำนองหลักมีเสียงเร (D) เสียงมี (E) และ เสียงซอล (G) เสียงที่ใช้บ่อย คือ เสียงเร (D) และ เสียงซอล (G) แต่ เสียงโทนิคของเพลงเป็น เสียงลา (A) เป็นเสียงคลอประสานกับทำนองหลัก เรียกว่าเสียงยีน หรือ เสียงโดรน (Done) จึงเป็นการข้ามคอร์ดที่ไม่สมบูรณ์ คีตลักษณ์ มีลักษณะทำนองสั้นๆ ทำนองเดียว บรรเลงซ้ำๆ กัน มีความแตกต่างกันในบางช่วง

ลายลำ

แคน 2

ภาพประกอบที่ 11 ภาพโน้ตเสียงแคนลายลำ

5.2.2.3 ลายนกแขวบินเขิน เป็นลายที่ใช้ในการฟ้อนรำ เป็นช่วงที่เหล่าบริวารทุกคนลุกขึ้นฟ้อนรำรอบวง ลายนกแขวบินเขิน ถ้าในพิธีการรักษาก็เป็นช่วงที่ผู้ป่วยมาทำการรักษาลูกขึ้นฟ้อนรำเช่นกัน เพลงนี้อยู่ในบันไดเสียง เอ ไมเนอร์ (Am) ทำนองหลักของเพลง คือ เสียงเร (D) เสียงมี (E) และ เสียงซอล (G) มีทำนองที่ซ้ำบ่อย คือ เสียงเร (D) และ เสียงซอล (G) จังหวะของเพลงอยู่ในเป็นจังหวะเร็ว ในเพลงจะ

มีเสียง ลา (A) เป็นเสียงคลอประสานกับทำนองหลัก เรียกว่าเสียงยืน หรือ เสียงโดรน (Done) คีตลักษณ์ ของบทเพลงนี้มีลักษณะทำนองสั้นๆ ทำนองเดียว บรรเลงซ้ำๆ กัน มีความแตกต่างกันในบางช่วง

ลายนกแขวบินเขิน

แคน 3

ภาพประกอบที่ 12 ภาพโน้ตเสียงแคนลายนกแขวบินเขิน

2.4 กลอนลำ

กลอนลำที่ใช้ในพิธีเลี้ยงช่วงของผีฟ้าแม่อำพรวน พันทอง จะมีลักษณะเป็น ทำนอง การลำสลับกับการพูด คำกลอนมีทั้งที่สัมผัสสระ และ ไม่สัมผัสสระ ไม่เน้นความ ไพเราะ แต่เน้นเนื้อหา จังหวะในการร้องไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับกรลำนของผีฟ้า

6. อภิปรายผลการวิจัย

ดนตรีประกอบพิธีลงช่วง บ้านคอนสวรรค์ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิเป็น พิธีบรวงสรวงหิ้งหรือปะรำบูชาผีฟ้าประจำบ้าน ให้เหล่าบรรดาผีฟ้าที่เข้าทรง และ เป็นการ มาชุมนุมกันขอเหล่างลูกศิษย์ บริวาร และ ผู้ที่ให้ความเคารพผีฟ้า เพื่อความเป็นสิริมงคล ช่วยปกป้องรักษา คุ้มครอง ตนเองและครอบครัวเป็นพิธีที่จัดทำทุกปี ซึ่งพิธีกรรมลงช่วงนี้ เป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ในอดีต พบได้ทั่วไปในภาคอีสาน ในความเชื่อของชาว อีสาน ถือว่าเทพเจ้าแห่งผี คือ แถน หรือ พญาแถน ผู้ที่ติดต่อกับแถน เรียกว่า ผีฟ้า ซึ่งถือว่าเป็นความเชื่อ ที่นับถือกันกลุ่มวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง หรือ ล้านช้างซึ่งถือว่าเป็นการ แพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากล้านช้างเข้ามาสู่ภาคอีสานของไทย ซึ่งในบางพื้นที่อาจมีการ

เรียกที่ต่างกัน เช่น พิธีเหยา แต่ก็ยังคงลักษณะของพิธีกรรมที่คล้ายกัน สอดคล้องกับ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ของ ดับบิว เจ เพอร์รี่ (W.J. Perry 1923) กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมทั้งหมดของมนุษยชาติมาจากแหล่งกำเนิดแห่งเดียวกันและแพร่กระจายไปโดยการติดต่อทางวัฒนธรรม งามพิศ สัตย์สงวน (2551) ซึ่งในพิธีกรรมลงช่วงลำผีฟ้าของนางลำอำพรวน พันทอง บ้านคอนสวรรค์ เป็นลักษณะและขั้นตอนที่คล้ายกับพิธีกรรมลำผีฟ้าที่พบได้ในจังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสาน สอดคล้องกับ ชัยชนัด เพาพาน (2533) การวิจัยเรื่อง การลำผีฟ้าในเขตอำเภอเบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาวิจัยสรุปผลดังนี้ การร้องลำอัญเชิญผีฟ้าให้ลงมารักษาและปกป้องคุ้มครองคนป่วยการลำผีฟ้าในเขตอำเภอเบรบือ มีพิธีกรรมหลัก 2 พิธี คือ พิธีกรรมรักษา และ พิธีกรรมเลี้ยงช่วงผีฟ้า โดยพิธีกรรมเลี้ยงช่วงผีฟ้า เป็นพิธีกรรมที่ผีฟ้าทุกคนร่วมชุมนุมกันโดยมีจุดประสงค์เพื่อตอบแทนบุญคุณต่อผีฟ้าที่ให้ความคุ้มครองปกป้องชีวิตของคนมาโดยตลอด และเฉลิมฉลองในหมู่ผู้นับถือผีฟ้าด้วยกัน ซึ่งกระทำกันในวันข้างขึ้นเดือน 6 (พฤษภาคม) ของทุกๆ ปี ในพิธีนั้นจะอัญเชิญผีฟ้าลงมาเล่นโดยลักษณะการเข้าทรงหมอลำผีฟ้าทุกคน ซึ่งมีการลำและการฟ้อนอย่างสนุกสนาน

พิธีลงช่วงของหมอลำอำพรวน พันทองหมู่บ้านคอนสวรรค์ ตำบลคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ใช้เครื่องดนตรีในพิธีการเลี้ยงช่วงและพิธีการรักษาทั้งคือ แคนแปด ลายแคนที่ใช้มีอยู่ 3 ลาย อยู่บันไดเสียง เอไมเนอร์ (Am) มีเสียงทำนองหลัก คือ เสียงเร (D) เสียงมี (E) และ เสียงซอล (G) จังหวะของแคนจะมีจังหวะซ้ำในลายที่ใช้ในการลำของผีฟ้า ได้แก่ ลายลง และ ลายลำ จังหวะของแคนจะมีจังหวะเร็วในลายที่ใช้ในการฟ้อนรำของผีฟ้า ได้แก่ ลายนกแขวบินขึ้น ในลายเพลงจะมีเสียงลา (A) เป็นเสียงคลอประสานกับทำนองหลักเรียกว่าเสียงโดรน ท่อนเพลงมีลักษณะทำนองสั้นๆ ทำนองเดียว บรรเลงซ้ำๆ กลอนลำ ที่ใช้จะมีลักษณะที่ไม่แน่นอน มีการลำที่เป็นทำนอง สลับกับการพูดของหมอลำ สอดคล้องกับ ทฤษฎีทางมานุษยวิทยาของปัญญา รุ่งเรือง (2546) กล่าวไว้ว่าแนวทางการศึกษาดนตรีอย่างเป็นระบบการศึกษาดนตรีของวัฒนธรรมต่างๆ มีแนวทางการศึกษาที่ชัดเจนในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้ ประเภทของเสียง ท่วงทำนอง ระบบเสียง จังหวะ ทำนองและความสัมพันธ์ระหว่างท่วงทำนอง รูปแบบการจัดองค์ประกอบของบทเพลง สอดคล้องกับ การวิจัยเรื่อง พิธีกรรมไหว้ครูของหมอลำกลอนสนั่นลมบน บ้านสระแคน ตำบลราชบุรุษพัฒนา อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ของจินดา แก่นสมบัติ (2553) การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบโครงสร้างลายแคน (ลายใหญ่) สรุป

ตามองค์ประกอบทางดนตรีดังนี้ ลักษณะของเสียง ความดัง-เบา พบว่า ความดัง จะอยู่ จังหวะตกทุกพยางค์ ความเบาพบในช่วงกลางของวลีที่เป่า รูปพรรณหรือพื้นผิว เป็น ลักษณะที่เป็นแนวทำนองเดียว และ มีเสียงประสาน ที่จะใช้เสียง ลาต่ำ และ เสียงมี ทุกห้องเพลง ตั้งแต่ต้นจนจบ รูปแบบของลายแคน เป็นลักษณะทำนองเดียว คือ จะมี ทำนองหลักโดยจะเป่าซ้ำทำนองไปมา ทำนองของลายแคน ทิศทางการเคลื่อนที่ของลาย แคน 3 ลักษณะ คือ การเคลื่อนที่แบบซ้ำทำนอง พบในเสียงประสาน ของทุกห้องเพลง คือเสียงคู่ 1 C กับเสียงคู่ 5 G ของคอร์ด C Major การเคลื่อนที่แบบเรียงตามขั้นบันได มีอยู่ 2 ประเภท คือ ประเภทเคลื่อนที่ขึ้น พบว่ามี 3 เสียงเรียงกันขึ้นไปคือ C D E และ ประเภทเคลื่อนที่ลง พบว่ามี 3 เสียงเรียงกันลงมาคือ E D C การเคลื่อนที่แบบกระโดดข้ามขั้น พบว่า ขั้นคู่ที่ไม่ปรากฏในการกระโดดข้ามขั้นคือ คู่ 8 โดยจะพบเพียงขั้นคู่ 3 เมเจอร์ คู่ 3 ไมเนอร์ คู่ 4 เปอร์เฟกต์ เปอร์เฟกต์ 5 และคู่ 7 ไมเนอร์ ทิศทางของลายแคน พบว่า ทำนอง หลักจะมีลักษณะการเคลื่อนที่แบบคลื่นโดยมีทิศทางลาดลงในตอนท้ายของประโยค และ จบลงด้วยโน้ตหลักของบันไดเสียง C Major โน้ตตกแต่งในลายแคน ใช้โน้ตตัวผ่าน ไปสู่ โน้ตตัวหลัก C Major โน้ตเสียงแรกที่ขึ้นต้นและโน้ตตัวสุดท้าย คือโน้ต C Major เสียงต่ำ สุดและเสียงสูงสุดมีความห่างเท่ากับคู่ 8 โดยมีเสียงต่ำสุดคือ เสียงซอล G ในตำแหน่งเส้น ที่ 2 และระดับเสียงสูงสุดคือ เสียงซอลสูง G ในตำแหน่งบนบรรทัดเส้นที่ 5 ของกุญแจ เสียงซอล เสียงประสาน (Drone) เสียงต่ำสุดและเสียงสูงสุดห่างเท่ากับคู่ 5 เสียงต่ำสุดคือ เสียงลาต่ำ A ระดับเสียงสูงสุดคือ เสียงมี E

ด้านคติความเชื่อของคนในสังคมในอดีตจะมีการใช้ความเชื่อเกี่ยวกับผีฟ้าในการ สั่งสอน หรือ ช่มชู่เพื่อให้เกิดความกลัวในการทำชั่ว เป็นเครื่องมือในเรื่องการสอนให้ปฏิบัติ ตัวเป็นคนดี หากปฏิบัติตัวในทางที่ผิด ก็จะทำให้เกิดสิ่งที่ไม่ดี หรือ ภัยพิบัติได้เป็นส่วนหนึ่งในวิธีการ จัดระเบียบทางสังคม มีการนำแคนมาเป่า ประกอบการทำพิธีเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ในพิธีลงช่วง จึงเปรียบเสมือนกับการเปิดโอกาสให้คนภายในชุมชนได้มีการพบปะกัน หรือ ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน สร้างความสามัคคีภายในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ดนตรี ในพิธีกรรมราผีฟ้าที่หมู่บ้านหนองคอนไทย ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ของ อนุลักษณ์ อาสาสู (2553) โดยจากการศึกษาพบว่า การรำผีฟ้ามีอยู่ 2 กรณี คือ กรณีแรก การรำผีฟ้าในการรักษาคนเจ็บป่วย (การรักษาโรค) กรณีที่สอง เป็นการจัดพิธีปลงพาศ้าว (คล้ายพิธีไหว้ครูศิลปินหรือบวงสรวงของภาคกลาง) สำหรับคนหรือบ้านที่นับถือผีฟ้าที่มี หิ้ง (ฮ่าน) บูชาผีฟ้า ของพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย หรือ ของบรรพบุรุษ และ ลูกหลานปัจจุบันก็

นับถือสืบต่อมาร่ำผีฟ้า คือ การทรงเจ้าเข้าผีของชาวบ้านที่มีเชื้อสายมาจากชาวลาวในประเทศลาว การร่ำผีฟ้านั้นได้นำเอา “แคน” มาบรรเลงเป่าประกอบการลงผีฟ้าด้วย ดังนั้นแคนจึงเป็นเครื่องดนตรีที่นอกจากมีไว้สำหรับเป่าเล่นเพื่อความสนุกสนานบันเทิงแล้ว ยังเป็นเครื่องดนตรีสำหรับบรรเลงบวงสรวงในพิธีกรรมด้วย

7. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

สถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนทางด้านดนตรีควรนำผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนทางการศึกษาในการอนุรักษ์พิธีกรรมดั้งเดิมของชาวอีสาน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาวิธีการบรรเลงเครื่องดนตรีละเล่นเทคนิคการขับร้อง จากการปฏิบัติจริงเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวดนตรีในพิธีกรรมลงช่วง

เอกสารอ้างอิง

- งามพิศ สัตย์สงวน. (2551) การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จตุพร ศิริสัมพันธ์. (2553). เพลงพื้นบ้าน. ใน สารานุกรมไทยฉบับเยาวชน ฉบับส่งเสริมการเรียนรู้. เล่มที่ 15. กรุงเทพฯ : โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
- จินดา แก่นสมบัติ. (2553). การศึกษาพิธีกรรมไหว้ครูหมอลำกลอน บ้านสระแคน ตำบลราษฎร์พัฒนา อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- เจนจิรา เบญจพงศ์. (2555). ดนตรีอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- เจริญชัย ขนไพโรจน์ (2558) หมอลำหมอลำแคน : ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่เปรียบดั่งแก้วสารพัดนึกของชาวอีสาน. จัดพิมพ์เผยแพร่ในงานมหกรรมหมอลำ : มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ณ ปราสาทพิถี หน้าที่ว่ากล่าวอำเภอ จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 25-26 มิถุนายน 2558.
- ชัยยันต์ เพาพาน. (2533). การลำผีฟ้าในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

- บุญเลิศ จันทร (2531). **แคน ดนตรีพื้นเมืองอีสาน**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- บุษกร ปิณฑสันต์ และ ชำคม พรประสิทธิ์. (2553) **หมอลำ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปัญญา รุ่งเรือง. (2546). **หลักวิชามานุษยดุริยางควิทยา**. เอกสารการสอน รายวิชา
393571 สาขาดนตรีชาติพันธุ์วิทยา. ภาควิชาศิลปนิเทศ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปิยะพันธ์ แสนทวีสุข. (2549). **ดนตรีพื้นบ้านอีสาน คีตกวีอีสาน ตำนานเครื่องดนตรี
และ การเรียนรู้ดนตรีพื้นบ้านอีสาน**. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2552). **การศึกษาสังคมและวัฒนธรรม แนวคิด วิถีวิทยา และ
ทฤษฎี**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อนุลักษณ์ อาสาสู. (2553). **ดนตรีในพิธีกรรมรำผีฟ้า: กรณีศึกษาคณะหมอลำผีฟ้าบ้าน
หนองคอนไทย ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ**. วิทยานิพนธ์ศิลปกรรม
ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

